

Збірник матеріалів
II науково-практичної міжвузівської
конференції
„Слов’янські народи в історичному
процесі: генезис проблеми”

(на основі школи
„Історії слов’янських народів”)

Керівник – заслужений діяч науки і техніки України,
член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук та
Міжнародної слов’янської академії, кандидат історичних наук, ректор
РДГУ, професор *Постоловський Руслан Михайлович*

За науковою редакцією члена-кореспондента,
професора *Р.М.Постоловського*

Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми:
Збірник матеріалів II науково-практичної міжвузівської конференції.
Вип.2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 146 с.

Редакційна колегія:

- Постоловський Р.М.* - голова, кандидат історичних наук, професор,
член-кореспондент Міжнародної
слов’янської академії наук, ректор РДГУ
- Савчук П.О.* - заступник голови, кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ
- Гон М.М.* - відповідальний секретар, доктор політичних
наук, завідувач кафедри політичних наук,
професор кафедри всесвітньої історії
- Жилюк С.І.* - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри релігієзнавства Національного
університету „Острозька академія”
- Шерстюк В.М.* - кандидат історичних наук, декан історико-
соціологічного факультету

Рецензенти:

- Савчук Б.О.* - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри Прикарпатського національного
педагогічного університету
- Троян С.С.* - доктор історичних наук, професор, завідувач
кафедри міжнародних відносин і
країнознавства РІС КСУ

Друкується за рішенням вченої ради Рівненського державного
гуманітарного університету
(протокол №10 від 30.05.2008 р.)

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки
авторів можуть не співпадати з позицією редколегії.

Джерела та література

1. Державний архів Рівненської області (далі ДАРО), ф. Р-491, оп.3, спр.16.
2. ДАРО, ф.635, оп.1, спр.252.
3. ДАРО, ф.Р-1498, оп.1, спр.6.
4. ДАРО, ф.Р-1498, оп.1, спр.17.
5. Історія міст і сіл УРСР. Ровенська область. – К.: „Наукова думка”, 1973.
6. Чехи на Дубенщині. Міжнародна науково-теоретична конференція, присвячена 140-річчю переселення чехів на Дубенщину. – Дубно, 2003, с.18-19.
7. Чехи і Дубенщина. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої 60-річчю репатріації чехів на етнічну Батьківщину. 18 травня 2008 року. – Луцьк, Волинська обл. друк., 2008. – 98 с.

УДК 94 (438+477) „1924”

М.М. Гон, О.П.Постельжук

ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА УНІЯ: МОДЕЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО УГОДОВСТВА

Роки незалежності України – час, упродовж якого відбулася не тільки ревізія концепції вітчизняної історії. Це період, що означений своєрідною реабілітацією тих політичних сил, які зазвичай класифікуються угодовськими. Ця тенденція, на наш погляд, закономірна. Адже серед тих політичних сил, які перманентно критикували радянські історики, не тільки українські „буржуазні націоналісти”, але й ті, хто заради відродження національної держави й накопичення сил для подальшої боротьби пішов на легітимацію польської влади на західноукраїнських землях.

Саме таку мету сповідували українські угодовські партії, що почали виникати після інкорпорації регіону Другою Річчю Посполитою. Цей факт у час існування СРСР зазвичай замовчувався. Подекуди умовчанням обходили історики і те, що відродження української національної держави угодовці планували досягти завдяки взаємодії з Польщею.

Упродовж останніх років ситуація з вивченням історії українських угодовських партій суттєво змінилася. Це засвідчує, наприклад, ступінь розробки історії Волинського українського об'єднання. Наймасштабіше дослідження, що присвячене цій політичній силі, реалізоване Р.Давидюк й М.Кучерепою [5]. Такі дослідники, як О.Зайцев, О.Єгрешій, В.Перевезій [4; 3; 7, с. 41-46], розкрили діяльність низки інших партій, а також окремих їх політичних лідерів.

Реабілітація проблеми, її поступова розробка – очевидні. І все ж зауважимо, що нетривалий час її вивчення дається взнаки. Досі, наприклад, у вітчизняній історіографії не з'явилися розвідки, що були б присвячені визначеній у назві нашої статті проблемі.

Її розробка – своєрідний імператив. Адже зрозуміло, що утворення тих українських політичних сил, які обрали курс на порозуміння з Польською державою, є результатом політичного вибору передусім окремих індивідуумів. Утворення ними громадських організацій чи партій відбувалося на основі спільного світогляду чи тотожності/близькості політичних ідеалів. Отже, очевидним і незаперечним є той факт, що процес утворення політичних фігур – результат вибору окремих громадян. Іншими словами, індивідуальне угодовство, готовність тієї чи іншої людини досягти порозуміння з опонентом чи вчорашнім ворогом є предтечею утворення політичних сил, які намагалися реалізувати таку мету.

На тлі цих роздумів констатуємо, що діяльність угодовських політичних сил досліджується винятково на груповому рівні (історія партій). Тим часом осторонь уваги залишається проблема індивідуального угодовства. Натомість вона є особливо актуальною із врахуванням того факту, що протягом періоду між двома світовими війнами на західноукраїнських землях час від часу поставали партії й громадські інституції зі змішаним національним складом.

З-поміж перших таких інституцій – Союз народних рад, який розпочав роботу в Західній Волині в 1920 році. 60% його членів – українці, інші ж – поляки [6, с. 1]. Такий національний склад бачиться об'єктивною передумовою тієї мети, яку намагався реалізувати Союз. Зокрема, врегулювати національну проблему в Польщі на демократичних засадах, забезпечити вільний розвиток усім спільнотам, що проживали в ній [2, арк. 16-16 зв.].

Інший приклад партій, у діяльності яких чітко простежується фактор функціонування індивідуального угодовства, – „Державне об'єднання на кресах”. Утворене напередодні виборів 1922 р., воно включало до свого складу як окремі політичні сили поляків, українців (Українське народне єднання), так і представників російського й білоруського населення [4, с. 204].

Констатація цих фактів дає підстави для обґрунтування правомірності запропонованої нами проблеми. Її можна сформулювати так: угодовство як суспільне явище слід розглядати на двох рівнях – груповому (партії, об'єднання) й індивідуальному. Останнє виявляється в діях тих українців (як, зрозуміло, й представників інших націй), що вступали в партії зі змішаним національним складом, ставали членами інонаціональних політичних сил.

Яскравим прикладом індивідуального угодовства є спроба утворення Польсько-української унії (ПУУ) – сюжет, який, здається,

досі не відображений у вітчизняній історії. Ініціатива її утворення належить ряду українських і польських діячів Волині [8, арк. 272].

Постання ПУУ – реакція окремих місцевих політиків, з одного боку, на стратегію українців у виборчій кампанії 1922 р., з другого – на дії обраних у той час парламентарів. У першому з названих контекстів йшлося про невинуватість (з точки зору ініціаторів утворення унії) стратегію членства українців у Блоку національних меншин (БНМ). Така тактика трактувалася помилкою, яка призвела до протиставлення українців Польській державі [8, арк. 272].

Це не відповідало дійсності. Насправді БНМ задекларував, що не протиставляється Другій Речі Посполитій [1, с. 152], а взаємодія національних меншин має за мету захист їхніх громадянських прав. Враховуючи особливості міжнаціональних відносин у Польщі, відомий сіоніст І.Грінбаум – один з ініціаторів утворення Блоку, оцінив його інституціоналізацію як історичну подію непересічного значення. „Об'єдналися в ньому всі ті, - стверджував він, - хто відчув загрозу своєму праву конституційної боротьби – за право життя й вільного розвитку та проти будь-якого гноблення...” [9, с. 327].

Другий аргумент у критиці лідерів ПУУ на адресу обраних у 1922 р. до сейму українців ґрунтувався на їх обвинуваченні в невиконанні передвиборчих програм, протегуванні власних інтересів. „Задля особистої користі, - йшлося в ухваленій ними 25 липня 1924 р. резолюції, - запродали себе, а також український народ...” [8, арк. 272]. Обвинувачення такого типу доповнювалися й іншими: діяльність послів-українців, що обрані за списками БНМ, призвела до анархії в суспільно-політичному житті країни. Керуючись такими оцінками, ініціатори утворення нової партії ухвалили скликати її організаційний конгрес [8, арк. 272].

Він відбувся 20 вересня 1924 р. у Луцьку. Ухвалені на ньому партійні документи визначали, що „членом ПУУ може бути кожна людина без різниці віросповідання, національності й статі, яка проживає в Речі Посполитій” [8, арк. 273]. Знаковим елементом критеріїв добору членів унії стала регламентація стосовно того, що до неї приймаються тільки ті, хто виявляє щирю лояльність як до Польщі, так і українського народу. Цей принцип слугував своєрідним мірилом для добору членів головної ради ПУУ. Ними могли стати тільки ті, „...хто має заслуги за попередню діяльність на полі польсько-української дружби” [8, арк. 273].

Загалом, у програмі ПУУ окреслюється декілька тематичних комплексів. Партійний документ, зокрема, обстоює ідею визволення України з-під влади більшовиків та її входження до складу польсько-

української федерації. Реалізація цієї мети пов'язується з налагодженням взаємодії з Францією і Малою Антантою.

Після реалізації кардинального завдання визволення України, ПУУ планувала скликати в Києві загальноукраїнський національний конгрес. Програмний документ партії передбачав реалізацію в незалежній Україні принципу рівноправ'я усіх національностей. Всім їм планувалося забезпечити умови для вільного розвитку національних культур, зокрема – рідних мов, якою планувалося здійснювати навчання в освіті, та вести роботу в позашкільних закладах [8, арк. 274-276].

Поруч із цими намірами, програма ПУУ містить низку важливих положень, які спрямовувалися на забезпечення політичної лояльності українців стосовно Польщі. Автори партійної програми сформулювали в ній твердження, за яким ПУУ вестиме роботу, „...спрямовану на зближення двох слов'янських народів”. Водночас пункт 24 декларував: „ПУУ визнає інтереси Польської держави за інтереси народу і навпаки” [8, арк. 275]. Гарантією збереження демократичного режиму в Другій Речі Посполитій трактувалися мир і добросусідські взаємовідносини націй.

Програма ПУУ декларувала прагнення до реалізації реального рівноправ'я всіх націй, що проживали в Польщі. Правовим підґрунтям для здійснення цього принципу трактувалися ті міжнародні договори, які уклала Варшава. Варто зауважити, що найважливішим з них був т.зв. Малий Версальський трактат – договір Польщі з країнами Антанти стосовно забезпечення прав національних меншин у відродженій державі. Програма ПУУ, зокрема, передбачала залучення українців до роботи в державних структурах та органах місцевого самоврядування, здобуття рівності можливостей у навчанні українців рідною мовою, її розвитку, захисту державою української культури, історичних та національних пам'яток тощо.

Не оминула увагою програма ПУУ й найзлободеннішою соціально-економічною проблеми регіону – земельної реформи. Вона трактувалася засобом для ліквідації мало-й безземелля селян незалежно від їх національності і віросповідання [8, арк. 274].

Охарактеризувавши програму ПУУ, повернемося до проблеми індивідуального угодовства. Його головну ознаку вбачаємо у самому факті вступу українців до організації зі змішаним національним складом. Враховуючи окремі її постулати, зокрема визнання факту інкорпорації західноукраїнських земель Польщею, таке членство означало конформізм окремо взятого громадянина, його згоду на легітимацію існуючої в краю влади.

ДЕКАБРИСТСЬКІ АРТІЛІ У СИБІРУ

Питання про створення і діяльність декабристських артілей у Сибіру викликає інтерес дослідників як з точки зору початкового етапу корпоративного руху в Росії, так і характеристики тих основних принципів, на яких будувалося спільне перебування декабристів в умовах сибірської каторги і заслання.

Спіраючись на спогади і листування декабристів, можна з повною впевненістю говорити про те, що зачатки артільної діяльності виникли вже в Читі наприкінці 1827 року. Читинська артіль виникла спонтанно, з бажання частини декабристів матеріально допомогти своїм незаможним товаришам. Вона не мала організованого характеру, її діяльність не була регулярною, суми грошових виплат не були фіксованими. Артіль діяла на договірних засадах. І. Якушкін писав, що потреби незаможних «удовлетворялись другими товарищами, более имущими, простым и истинным доброжелательством» [7,251].

Схема діяльності Читинської артілі була такою. Для керівництва артіллю обирався хазяїн строком на три місяці. Першим був обраний І. Повало-Швейковський, він займав свою посаду два терміни. Потім артіль очолювали А. Розен, П. Бобрищев-Пушкін. Хазяїн розпоряджався артільною касою, яка складалася з внесків членів артілі, причому внески були нерівноцінними: основну їх частину забезпечували заможні декабристи. На читинському етапі існування артілі хазяїн не міг мати на руках жодної копійки грошей, а за придбані продукти і послуги за його запискою платила канцелярія коменданта Читинського острогу. Артільні гроші витрачалися перш за все на їжу, чай, цукор і прання білизни, робилися запаси овочів на зиму [5,230-232].

Суми внесків не були визначені, як і суми витрат на кожного незаможного декабриста.

Поштовхом для реорганізації артілі в струнку організацію з чітко визначеними структурою, завданнями і функціями став інцидент, що стався відразу після переходу декабристів із Чити до в'язниці Петровського заводу в 1830 році. Група незаможних декабристів, в основному колишні члени товариства Об'єднаних слов'ян, які були вимушені жити на державну допомогу, що становила 1 крб. 98 коп. асигнаціями на місяць, що на срібні гроші становило 50 коп., вважали за тягар свою матеріальну і моральну залежність від забезпечених товаришів. Вони звернулися до коменданта в'язниці із проханням добитися для них збільшення урядової грошової допомоги. Проте

Зауважимо й те, що лідери ПУУ сподівалися на вступ до неї не тільки українців і поляків, але й інших націй, які проживали на Волині. Це твердження обґрунтовуємо констатацією тих національних квот, на основі яких планувалося формувати керівний орган партії. До його складу мали входити по чотири представники українців і поляків. Стільки ж місць поділили б поміж собою представники тих націй, які вступили б до ПУУ. У разі їх відсторонення від партії передбачався поділ відведених їм квот поміж українцями й поляками [8, арк. 274].

Правомірність слухності постановки питання про індивідуальне угодовство аргументуємо й іншим прикладом. А саме – утворенням у час т.зв. волинського експерименту Г.Юзевського організацій, членами яких були як українці, так і поляки. Членство в таких структурах промовисте саме по собі.

Отже, українське угодовство як суспільне явище диверсифікується, набуває двох проявів. Перший з них виявляється в класичному його розумінні: діяльність тих українських партій, які визнали владу Польщі на західноукраїнських землях. На відміну від групового рівня прояву конформізму, другий простежується на рівні індивідуальному. При цьому його правомірно, на наш погляд, констатувати не тільки в тих випадках, коли окремі з українців співпрацювали з поляками в складі партій чи громадських організацій зі змішаним національним складом, але й у позиції тих із них, хто уникав членства в національних партіях загалом.

Джерела та література

1. Гон М. Взаємодія політичних акторів етнічних меншин на західноукраїнських землях у складі Польщі (1920-ті роки) // Буковинський журнал. – 2005. - №4. – С. 150-159.
2. Державний архів Рівненської області, ф.86, оп. 4, спр. 24.
3. Єгоров О.І. Державотворча концепція єпископа Григорія Хомишина // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – 2001. – Вип. IV-V. – С. 204-211.
4. Зайцев О. Вибори 1922 року у Західній Україні // Україна модерна. – 1999. – Ч. 2-3. – С. 194-205.
5. Кучерепа М., Давидюк Р. Волинське українське об'єднання (1931-1939). – Луцьк, 2001. – 420 с.
6. Народна Рада. – 1922, 1 жовтня. – С. 1.
7. Перевезій В.О. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. – К., 2004. – С. 41-46.
8. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. 6, оп. 1, спр. 177.
9. Rudnicki Sz. Politycy żydowscy wobec idei Bloku Mniejszości ci Narodowych w 1922 roku // Problemy narodowościowe Europy Środkowo -Wschodniej w XIX i XX wieku. Księga pamiątkowa dla Profesora Przemysława Hausera. Praca zbiorowa pod redakcją A.Czubińskiego, P.Okulewicz, T.Schramma. – Poznań, 2002. – S. 321-322.

Постоловський Руслан Михайлович – заслужений діяч науки і техніки України, член-кореспондент Академії педагогічних і соціальних наук та Міжнародної слов'янської академії, кандидат історичних наук, ректор РДГУ, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії РДГУ

Савчук Петро Оксентійович – кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ

Сєєрова Ольга Владиславівна – доцент кафедри всесвітньої історії РДГУ

Слесаренко Андрій В'ячеславович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії РДГУ

Шеретюк Валерій Миколайович – кандидат історичних наук, декан історико-соціологічного факультету, доцент кафедри історії України РДГУ

Шмид Олександр Павлович – аспірант кафедри історії України РДГУ

ЗМІСТ

Постоловський Р.М. НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАДИЦІЇ ЧЕСЬКОГО НАРОДУ В ІСТОРИЧНІЙ ПАМ'ЯТІ СУСПІЛЬСТВА	3
Шеретюк В.М. РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ПЕТРА I.....	18
Савчук П.О. ОБЛАШТУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З ПОЛЬЩІ І ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД.....	28
Гон М.М., Постельжук О.П. ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКА УНІЯ: МОДЕЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНОГО УГОДОВСТВА.....	37
Сєєрова О.В. ДЕКАБРИСТСЬКІ АРТІЛІ У СИБІРУ	42
Мельничук П.У. БУРЕМНИЙ 1918 РІК НА ВОЛИНІ (ДО 90-РІЧЧЯ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ (УД) П.СКОРОПАДСЬКОГО).....	48
Десятничук І.О. ІСТОРИОГРАФІЯ „ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ”: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ОСМИСЛЕННІ ПРОБЛЕМИ	56
Слесаренко А.В. КЛУБ „ОБРОДА” („ВІДРОДЖЕННЯ”) В СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ У ЧЕСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 1989 р.....	64
Кукурудза А.Р. ІНСТИТУЦІЙНІ РИСИ АВТОКЕФАЛЬНИХ ЗМАГАНЬ В УКРАЇНІ 1917-1921 рр.	68
Мартинчук І.І. ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В 1993-1995 рр.	75

Ворон О.П. РОЛЬ І МІСЦЕ ЧЕХОСЛОВАЦЬКИХ ЖІНОК У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ МІЖВОЄННОЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ (1918 – 1938 рр.).....	81
Шмид О.П. ЗРОСТАННЯ РОСІЙСЬКОГО ЗЕМЛЕВОЛОДІННЯ НА ВОЛИНІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.....	90
Петлюк І.В. БОСНІЯ І ГЕРЦЕГОВИНА В ДИПЛОМАТИЧНІЙ КАЗУЇСТИЦІ ВЕЛИКИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВ 1875 - 1878 рр.....	97
Іванченко О.В. СПІВПРАЦЯ ВИШЕГРАДСЬКИХ ДЕРЖАВ У ГРУПІ В ПЕРІОД З 1991 ПО 1995 РІК.....	107
Долганов П.С. ЕКОНОМІЧНИЙ НАЦІОНАЛІЗМ: ГЕНЕЗИС ТА ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ПРОСТІР ФУНКЦІОНУВАННЯ (ХVІІІ – ПЕРША ТРЕТИНА ХХ).....	113
Дубравська А.М. СЕЛО МАЛІ ДОРОГОСТАЇ МЛИНІВСЬКОГО РАЙОНУ В ХVІ – ХІХ СТОЛІТТІ: ПОГЛЯД КРИЗЬ ВІКИ.....	121
Бондар А. „ГОЛОДОМОР НА ПОДІЛЛІ 1932-1933 Р.Р.”.....	128
Мишков В. ЗАХІДНИЙ ВПЛИВ ЯК ОДИН ІЗ ЧИННИКІВ ЦЕРКОВНОГО РОЗКОЛУ В МОСКОВСЬКОМУ ЦАРСТВІ В ХVІІ СТОЛІТТІ ...	137
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	144
ЗМІСТ.....	146

Наукове видання

Збірник матеріалів
Другої науково-практичної міжвузівської конференції
„Слов’янські народи в історичному процесі:
генезис проблеми”

Випуск 2

Укладачі : Шеретюк В.М., Савчук П.О.

Відповідальний за випуск – Шеретюк В.М.
Відповідальний редактор – Кревська Г.А.
Комп’ютерна верстка – Писарець С.М., Самсонюк В.Б.
Комп’ютерний макет – Третяк О.Ю.

Слов’янські народи в історичному процесі: генезис проблеми:
Збірник матеріалів II науково-практичної міжвузівської конференції.
Вип.2. – Рівне: РДГУ, 2008. – 146 с.

Підписано до друку 10.09.2008 р. Формат 60x84 1/16.
Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Умовн. друк. арк. 13,9. Зам.№ 60 /1.
Наклад 300 прим.

Адреса редакції: кафедра всесвітньої історії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. С.Бандери, 12, м. Рівне.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету